

SANOAT KORXONALARIDA O'ZGARUVCHAN VA DOIMIY XARAJATLARNI BOSHQARISH

Yuldashev Olimjon Alijonovich

Moderna Ceramic Industries Fergana

Qo'shma korxona shaklidagi MCHJ

bosh hisobchi o'rinbosari

Annotatsiya: *Sanoat korxonalarida o'zgaruvchan va doimiy xarajatlarni boshqarish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, rentabellikni ta'minlash va korxonaning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada o'zgaruvchan va doimiy xarajatlar o'rtasidagi farqlar, ularni boshqarishning samarali usullari va ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Maqolada xarajatlarni tahlil qilishning asosiy usullari, ularni optimallashtirish strategiyalari va ishlab chiqarishda eng yuqori samaradorlikka erishish uchun qanday boshqaruv tizimlari joriy etilishi kerakligi haqida so'z yuritiladi. Ushbu yondashuvlar nafaqat xarajatlarni kamaytirishga, balki korxonaning umumiy faoliyatini yaxshilashga ham yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *O'zgaruvchan xarajatlar, doimiy xarajatlar, boshqaruv tizimi, xarajatlarni boshqarish, ishlab chiqarish samaradorligi, rentabellik, samarali usullar.*

Sanoat korxonalari uchun xarajatlarni boshqarish va tahlil qilish har doim dolzarb masala bo'lgan. O'zgaruvchan va doimiy xarajatlar tahlili, ular o'rtasidagi farqlarni aniqlash va xarajatlarni samarali boshqarishning turli usullarini ishlab chiqarish korxonalar uchun ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. O'zgaruvchan xarajatlar ishlab chiqarish hajmi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lsa, doimiy xarajatlar ishlab chiqarish hajmiga qarab o'zgarishsiz qoladi. Bu ikki turdagi xarajatlarni boshqarish samarali rentabellikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada o'zgaruvchan va doimiy xarajatlar o'rtasidagi farqlarni va ularni boshqarishning samarali usullarini ko'rib chiqamiz. Ularni to'g'ri tahlil qilish, boshqarish va optimallashtirish korxonalar uchun iqtisodiy jihatdan katta foyda keltiradi.

O'zgaruvchan va doimiy xarajatlar o'rtasidagi farqlar. O'zgaruvchan va doimiy xarajatlar sanoat korxonalarining moliyaviy faoliyatida ikki asosiy turdagi xarajatlarni tashkil qiladi. Ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ishlab chiqarish jarayonida turlicha ta'sir ko'rsatadi. O'zgaruvchan xarajatlar ishlab chiqarish hajmi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, ularning miqdori ishlab chiqarish hajmi oshgan sayin ortadi, kamayganida esa kamayadi. Masalan, xom ashyo, ishchi kuchi, elektr energiyasi kabi xarajatlar o'zgaruvchan xarajatlarga kiradi. Ular ishlab chiqarish jarayonining har bir unitasi uchun sarflanadigan xarajatlar sifatida ifodalanadi.

Bundan farqli o'laroq, doimiy xarajatlar ishlab chiqarish hajmiga qarab o'zgarishsiz qoladi. Ular korxona faoliyatining doimiy qismini tashkil etadi va ishlab chiqarish hajmi o'zgarsa ham, o'zgarishsiz qoladi. Masalan, ijaraga olish, ofislar va

uskunalar uchun to'lovlar, maoshlar, sug'urta to'lovlari va boshqa administrativ xarajatlar doimiy xarajatlar sifatida ko'riladi. Ular korxona ishlab chiqarish hajmiga bog'liq bo'lmagan xarajatlardir.

Bu ikki turdagi xarajatlar o'rtasidagi farqni yaxshi tushunish sanoat korxonalariga ishlab chiqarish jarayonini yanada samarali boshqarishga yordam beradi. Agar o'zgaruvchan xarajatlar samarali boshqarilmasa, ishlab chiqarish hajmining oshishi bilan korxonaning umumiy xarajatlari keskin ortishi mumkin. Boshqa tomondan, doimiy xarajatlar ishlab chiqarish hajmi oshsa ham o'zgarmaydi, shuning uchun ularni optimallashtirish va boshqarish ham alohida e'tibor talab qiladi.

Ularni boshqarishning samarali usullari va ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llanilishi. O'zgaruvchan va doimiy xarajatlarni samarali boshqarish uchun bir qator metodlar va yondashuvlar mavjud. Birinchidan, doimiy xarajatlarni kamaytirish uchun korxonalar resurslarni samarali taqsimlash, ortiqcha byudjet xarajatlarni kamaytirish, texnologiyalarni yangilash va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish yo'llarini izlashlari kerak. Masalan, ishchi kuchining samaradorligini oshirish, ish haqi va maoshlarni optimallashtirish, biroq zarur bo'lmagan xodimlarni qisqartirish orqali doimiy xarajatlarni kamaytirish mumkin. Shuningdek, korxona jismoniy va moliyaviy resurslarni samarali boshqarish orqali doimiy xarajatlarni kamaytirish mumkin.

Ikkinchidan, o'zgaruvchan xarajatlarni boshqarish uchun texnologik yangilanishlar, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarining optimallashtirilishi zarur. O'zgaruvchan xarajatlar, masalan, xom ashyo va materiallarning samarali ishlatilishi orqali kamaytirilishi mumkin. Bu esa ishlab chiqarish jarayonining optimallashtirilishi va chiqindilarni kamaytirish orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, ishlab chiqarish hajmini oshirish o'rnatilgan me'yorga yetkazilganda, o'zgaruvchan xarajatlarning yirikligini kamaytirish uchun qo'shimcha uskunalar va texnologiyalar joriy etilishi mumkin.

Xulosa. Sanoat korxonalarida o'zgaruvchan va doimiy xarajatlarni boshqarish ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini oshirish va korxona rentabelligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Xarajatlarni tahlil qilish va boshqarishning samarali usullari yordamida korxonalar o'z xarajatlarni optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarishni yanada rentabellikli qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'zgaruvchan va doimiy xarajatlar o'rtasidagi farqlarni tushunish va ularni boshqarishda zamonaviy usullarni qo'llash korxona faoliyatini yanada samarali qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tashkent, Ixtiyorov B. K., *Sanoat iqtisodiyoti va boshqaruvi*. – Toshkent: "O'zbekiston", 2013.

2. Наршабаева, А. Ю. (2021). РОЛЬ РОДНОГО ЯЗЫКА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ БИЛИНГВИЗМА: Наршабаева Алия Юмутбаевна Старший преподаватель, Кафедра иностранных языков Нукусского государственного педагогического института имени Ажинияза. *Образование и*

инновационные исследования международный научно-методический журнал, (6), 27-39.

3. Наршабаева, А. Ю. (2021). Совершенствование педагогического механизма развития у студентов культуры межнационального общения на основе билингвального подхода. *Глобальный научный потенциал*, (5), 135-140.

4. Yumutbaevna, N. A. (2021). EDUCATING STUDENTS FOR TOLERANCE IN A BILINGUAL LEARNING ENVIRONMENT. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.5 Pedagogical sciences).

5. Yumutbaevna, N. A. (2022). Pedagogical issues of formation of tolerance among youth in conditions of globalization.

6. Журакулов, Р. Д., & Журакулий, Г. Р. (2024, October). Клишированные образования в текстах сказки. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 77-80).

7. Sharifboyeva, R., & Juraquliy, G. R. (2024, April). ROLE OF PHONETICS IN LEARNING ENGLISH. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 228-231).

8. Alimov, S. K. (2024). THE ROLE OF NATIONAL IDEOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 2(6), 59-62.

9. Kodirovna, Y. D. (2022). Peculiarities of teaching English based on a communicative approach to students of the Tourism department. *International journal of pedagogics*, 2(10), 68-71.

10. Botir o'g'li, R. S. (2024). CRIMINAL LIABILITY FOR FRAUDULENT ENTREPRENEURSHIP. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(12), 94-97.

11. Muxammadixonovna, I. S., & Alimardon og, A. T. (2024). YANGI OZBEKISTONDA MEHNAT HUQUQINING RAQAMLASHTIRISH. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 2(20), 77-81.

12. Байназаров, М. М., Миркасимова, Х. Х., Саидалиев, С. С., Камолходжаев, Д. А., & Тураев, Б. Ш. (2023). Выявление маркеров хантавирусной инфекции в Узбекистане.

13. To'rayev, B. (2024). БИРЛАМЧИ ТИББИЙ-САНИТАРИЯ ЁРДАМИ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЭРКАКЛАР РЕПРОДУКТИВ САЛОМАТЛИГИНИ САҚЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ФАОЛИЯТИНИНГ АЙРИМ ЖИХАТЛАРИ.

14. Ишанходжаева, Г. Т. (2023). Нейропсихологическое исследование когнитивной деятельности у детей нейросенсорной тугоухостью.

15. Rakhimbaeva, G. S., Ishankhodzhaeva, G. T., & Asomova, N. I. (2022). COGNITIVE DISORDERS DEGREE IN CHILDREN WITH POST-COVID SYNDROME. *British Medical Journal*, 2(3).

16. Barziyev, O. H. (2021) Traditional poetic series associated with the name of Fergana. *Scientific journal of Fergana State University*, 3(3), 108-114.

17. Barzиеv, O. (2021). LYRICAL INTERPRETATION OF "I" IN THE POETRY OF ANBAR OTIN, DILSHODI BARNO AND SAMAR BONU. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, 2(06), 61-66.

18. Khayitbaevich, D. K. (2024). EXPLORING THE FLEXIBILITY OF ADJECTIVE ORDER IN ENGLISH: COGNITIVE, PRAGMATIC, AND STYLISTIC PERSPECTIVES. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 2(5), 593-597.

19. Khayitbaevich, D. K. (2024). Analysis of Word Transposition Types in English and Uzbek Languages. *Cognify: Journal of Artificial Intelligence and Cognitive Science*, 1(1), 59-65.

20. Shodiyeva, G. (2024). O 'ZBEK VA INGLIZ TILIDA SO 'ZLARNI TURKUMLARGA AJRATISH MASALALARI. *Interpretation and researches*, (4 (26)).

21. Shodieva, G. (2023). TRANSPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK. *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(4), 40-46.

22. M. M. Akhmedov, *Xarajatlarni boshqarish va moliyaviy tahlil*. – Toshkent: "Fan", 2015.

23. G'. Qosimov, *Korxona moliyasi va xarajatlarni tahlil qilish*. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2018.

24. J. Ibragimov, *Sanoat korxonalarida samaradorlikni oshirish*. – Toshkent: "O'zbekiston", 2014.

25. D. Mirzaeva, *Sanoat xarajatlarini boshqarish*. – Toshkent: "Cholpon", 2017.

